

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-09
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

BS/88/6/89

STOSUNEK POLAKÓW DO INNYCH KRAJÓW

Marzec 1989 r.

W opracowaniu prezentujemy wyniki dwóch sondaży CBOS¹, zrealizowanych w październiku 1987 i 1988 roku, na temat stosunku Polaków do innych krajów. Problem ten analizowano w trzech wymiarach: emocjonalnym - deklaracje sympatii, gospodarczym - atrakcyjni partnerzy, politycznym - sojusznicy i wrogowie Polski. Dwukrotny pomiar obrazuje zmiany, jakie w tym względzie zaszły w ciągu roku.

"Termometr emocjonalny"

Sympatię do poszczególnych państw² ankietowani określali na umownej skali termometru od -50 do +50 stopni w następujący sposób: "Jeśli jest Pan(i) neutralny(a) wobec danego kraju, proszę dać mu 0 stopni. Jeśli ma Pan(i) gorące uczucia, proszę dać mu powyżej 0 stopni. Jeśli ma Pan(i) chłodny stosunek, proszę dać mu poniżej 0 stopni". Temperatury dodatnie uznaliśmy za przejaw sympatii, ujemne za jej brak. Temperatura średnia pokazuje miejsce danego kraju na tak skonstruowanym "termometrze sympatii" (rys.1).

Porównanie danych z dwu ostatnich lat wskazuje na zmienność zbiorowych uczuć i sympatii. Jedynie Japonia zajmuje trwale czołową pozycję na tej liście. W przypadku pozostałych państw widoczne są wyraźne skoki "słupka rtęci". Nie można jednak powiedzieć, aby Polacy wykazywali wobec kogoś trwałą, głęboką niechęć. Niemal wszystkie kraje postrzegane są na skali temperatur dodatnich; jeśli niektóre nawet poniżej 0, to jedynie w strefie "przymrozków".

Kto zyskał, kto stracił sympatię?

Analiza ocen stosunku Polaków do innych krajów wskazuje, że w okresie X¹87-X¹88 wzrosła sympatia do krajów kapitalistycznych, a zmniejszyła się do socjalistycznych. O ile jeszcze w

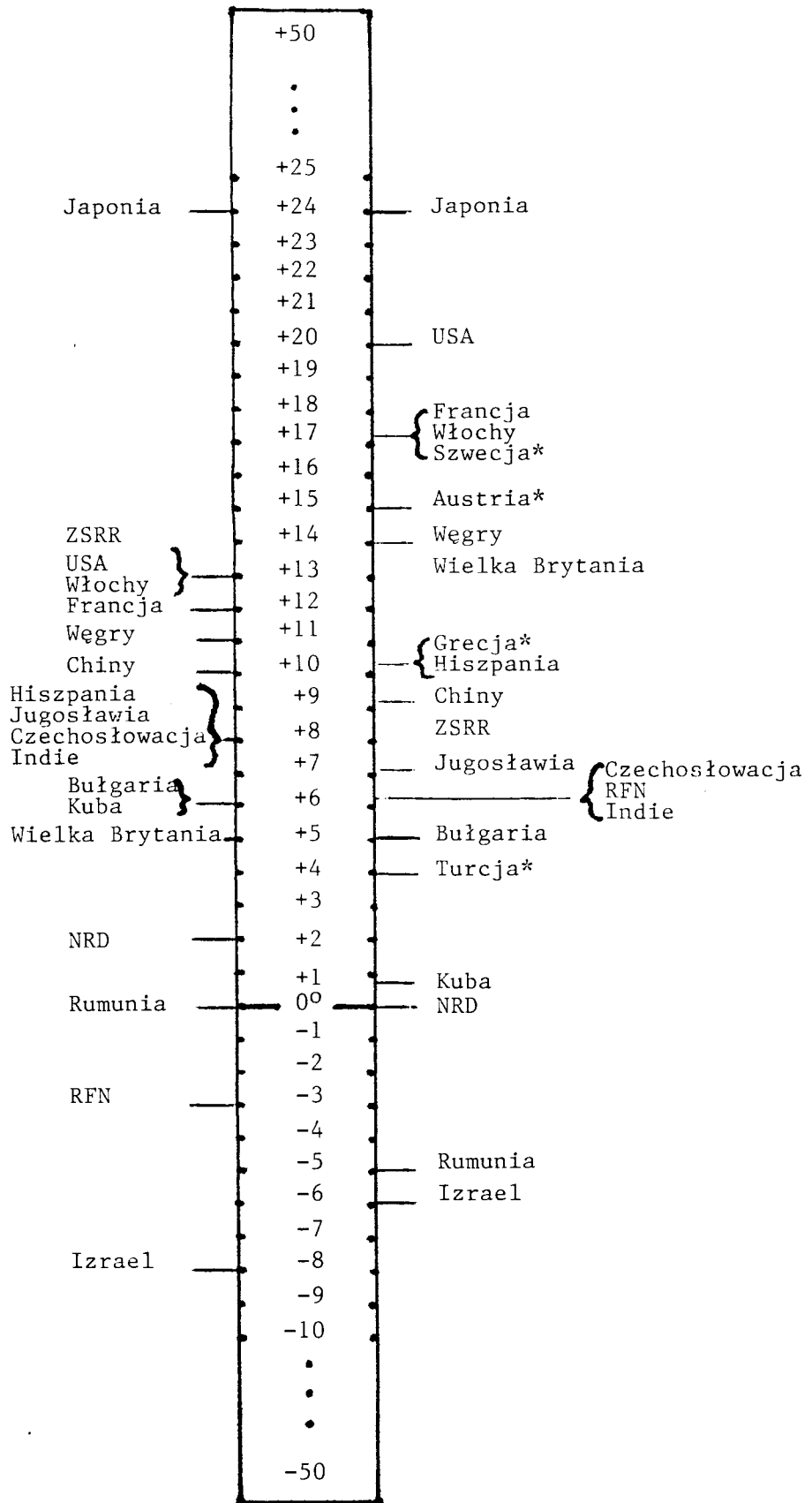
---

¹ Badania zrealizowano na reprezentatywnych próbach dorosłej ludności Polski (N=1500).

² Respondentom przedstawiono listę 22 państw.

1987

1988

Rysunek 1. "Termometr sympatii"

* Dla tych krajów brak pomiaru za rok 1987.

1987 roku w pierwszej szóstce były dwa spośród tych ostatnich (ZSRR i Węgry), to obecnie nie ma już żadnego. Czołowe miejsca zajmują kolejno: Japonia, USA, Francja, Włochy, Szwecja, Austria. Średnia temperatura sympatii dla Wielkiej Brytanii wzrosła o 8 stopni, RFN z temperatur ujemnych przesunęła się w obszar temperatur dodatnich. O 7 stopni wzrosła temperatura naszych uczuć w stosunku do USA. Zwiększyło się też grono sympatyków Francji, Włoch, Hiszpanii, Izraela. Z grupy państw socjalistycznych jedynie Węgry uzyskały wyższe notowania niż w roku poprzednim. Wszystkie z dziewięciu państw (oprócz Indii), które utraciły dotychczasowe pozycje, należą do krajów socjalistycznych. Związek Radziecki np. spadł z pozycji drugiej na dwunastą, NRD z temperatur dodatnich zeszła w okolice 0 stopni, Rumunia zaś wyraźnie poniżej 0, tzn. w obszar, gdzie zaczyna się wyraźna niechęć. Zmalało też grono sympatyków Kuby, Bułgarii, Czechosłowacji, Chin i Jugosławii. Szczegółowe dane podano w tabeli 1.

Analiza stosunku badanych do 12 wybranych krajów - 6 socjalistycznych (ZSRR, Węgry, NRD, Czechosłowacja, Bułgaria, Rumunia) i 6 kapitalistycznych (Japonia, USA, RFN, Francja, Włochy, Wielka Brytania) pozwoliła na opracowanie typologii nastawień respondentów do obu bloków (w procentach).

	X'87	X'88
Wyłącznie sympatia, zarówno do krajów socjalistycznych, jak i kapitalistycznych	26,8	29,3
Sympatia do krajów kapitalistycznych, niechęć do socjalistycznych	16,3	30,8
Sympatia do krajów socjalistycznych, niechęć do kapitalistycznych	22,1	12,0
Uczucia mieszane (niechęć i sympatia do jednych i drugich)	30,9	26,1
Obojętność względem jednych i drugich	3,9	1,9

Jak wynika z zestawienia, w ciągu roku wzrósł blisko dwukrotnie (z 16 do 31) odsetek badanych deklarujących sympatie do krajów kapitalistycznych i jednocześnie

Tabela 1. Stosunek Polaków do poszczególnych krajów w latach 1987 i 1988

Kraje poddane ocenie	Sympatia		Obojętność		Niechęć		Średnia temperatura uczuć mierzona na skali -50 do +50 stopni	
	w procentach							
	X'87	X'88	X'87	X'88	X'87	X'88	X'87	X'88
Japonia	81,1	82,1	17,3	16,6	0,9	1,1	+24	+24
USA	64,6	77,6	20,6	14,5	14,8	7,7	+13	+20
Francja	65,1	76,0	28,4	21,0	6,5	2,7	+12	+17
Włochy	63,4	73,2	31,3	23,8	5,3	2,6	+13	+17
Szwecja	-	72,3	-	25,9	-	1,6	-	+17
Węgry	62,7	70,2	28,4	24,7	9,0	4,9	+11	+14
Austria	-	67,8	-	29,7	-	2,3	-	+15
Wielka Brytania	45,9	66,8	37,1	26,0	17,1	6,4	+5	+13
ZSRR	69,6	60,9	16,2	17,7	14,2	21,2	+14	+8
Grecja	-	56,0	-	39,4	-	4,3	-	+10
Hiszpania	45,7	54,4	52,0	43,1	2,3	2,3	+8	+10
Jugosławia	54,0	52,7	39,3	40,1	6,7	6,9	+8	+7
Chiny	54,8	52,4	38,4	40,5	6,9	6,9	+10	+9
Czechosłowacja	54,6	52,0	31,6	31,9	13,8	15,9	+8	+6
RFN	34,5	50,3	26,4	19,8	39,3	29,7	-3	+6
Bułgaria	48,7	47,5	41,6	39,4	9,7	12,9	+6	+5
Indie	45,6	42,0	50,0	52,4	4,4	5,4	+8	+6
NRD	44,0	39,8	32,1	31,0	23,8	29,1	+2	0
Kuba	43,6	34,4	46,3	47,3	10,1	18,1	+6	+1
Turcja	-	34,3	-	53,2	-	12,2	-	+4
Rumunia	28,4	22,3	51,2	43,8	20,4	33,7	0	-5
Izrael	9,7	13,4	53,7	51,0	36,6	35,4	-8	-6

niechęć do państw socjalistycznych. W innych wymiarach zmiany nie są już tak znaczące, choć widoczna jest tendencja spadku sympatii Polaków do bloku socjalistycznego.

"Termometr gospodarczy"

Pytanie: "Z kim powinniśmy zacieśniać, a z kim ograniczać współpracę gospodarczą, aby poprawić naszą sytuację?" dotyczyło tych samych państw, co w przypadku pytania o sympatię. Powstały w ten sposób dwie listy społecznych preferencji kierunków współpracy gospodarczej Polski (w procentach).

	X'87		X'88	
	Zacieś- niać	Ograni- czać	Zacieś- niać	Ograni- czać
Japonia	85,9	1,1	92,1	2,8
Stany Zjednoczone	77,3	7,1	89,5	5,8
Wielka Brytania	40,9	8,0	86,3	6,7
Francja	49,3	3,7	83,2	6,4
RFN	53,2	11,8	82,9	10,5
Szwecja	-	-	79,1	6,8
Austria	-	-	77,8	8,6
Włochy	41,9	5,0	72,3	10,4
Chiny	45,3	8,5	70,7	13,7
Węgry	34,7	9,9	63,8	16,9
Związek Radziecki	53,1	23,8	59,7	32,4
NRD	31,1	12,1	56,5	23,4
Hiszpania	17,9	6,8	53,0	19,9
Czechosłowacja	32,5	13,4	51,5	25,8
Jugosławia	24,4	10,9	48,9	26,9
Indie	-	-	46,0	26,0
Turcja	13,5	20,6	44,6	28,0
Bułgaria	19,2	17,4	43,0	33,1
Grecja	-	-	42,7	23,0
Kuba	-	-	31,0	41,7
Izrael	8,7	31,4	25,9	45,9
Rumunia	12,7	28,1	21,4	53,0

Pożądanymi partnerzy w gospodarce to przede wszystkim wysoko rozwinięte kraje kapitalistyczne. Przed Moskwą plasują się nie tylko: Tokio, Waszyngton i wszystkie stolicy państw EWG, lecz również Pekin. Zwolenników rozwoju współpracy gospodarczej z Zachodem systematycznie przybywa. W ciągu roku aż o 46% zwiększył się odsetek postulujących bliższe kontakty z Londynem, o blisko 30% z Bonn; podobnie jest w przypadku Paryża i Rzymu. Spośród krajów socjalistycznych jedynie Węgry znalazły się w pierwszej dziesiątce atrakcyjnych partnerów gospodarczych (na 10 miejscu). Dokładnie odwrotna jest sytuacja, gdy chodzi o ograniczanie współpracy gospodarczej. Na tej liście czołowe miejsca zajmują kraje socjalistyczne. Za ograniczeniem współpracy, np. z Rumunią opowiedziało się 53% badanych, z ZSRR 32%, Bułgarią 33%. Jakkolwiek odsetek zwolenników współpracy gospodarczej z najbliższymi sąsiadami wynosi ponad 50%, to w ciągu ostatniego roku zwiększyła się liczba respondentów opowiadających się za jej ograniczeniem.

Obraz społecznych preferencji, dotyczących współpracy gospodarczej, przedstawia się następująco (w procentach):

	X ⁸⁷	X ⁸⁸
Zacieśniać współpracę gospodarczą zarówno z krajami socjalistycznymi, jak i kapitalistycznymi	29,3	26,9
Zacieśniać współpracę gospodarczą z krajami kapitalistycznymi, ograniczać z socjalistycznymi	38,2	47,5
Zacieśniać współpracę gospodarczą z krajami socjalistycznymi, ograniczać z kapitalistycznymi	10,1	2,8
Deklaracje mieszane (zacieśniać i ograniczać współpracę gospodarczą z jednymi i drugimi)	22,3	22,8

W podsumowaniu tego punktu ankiety należy stwierdzić, że choć w obszarze "termometru gospodarczego" zmiany, jakie zaszły w ciągu roku, nie są tak wyraźne jak w sferze deklaracji emocjonalnych, to również i tu widoczne są przewartościowania na niekorzyść państw socjalistycznych; blisko bowiem

50% badanych jest za zacieśnianiem współpracy gospodarczej z Zachodem przy jej jednoczesnym ograniczaniu ze Wschodem.

"Termometr polityczny"

Pytanie o sojuszników i wrogów Polski miało charakter otwarty. Respondenci nie ustosunkowywali się do listy państw zamieszczonej w ankiecie, a spontanicznie wymieniali kraje. Pytaliśmy wprost: "Które państwa, po doświadczeniach lat minionych, zaliczyłby Pan(i) do prawdziwych sojuszników Polski?" i "Których państw Polska powinna się najbardziej obawiać?"

Wskazania badanych były następujące (w procentach):

	Sojusznicy		Wrogowie	
	X'87	X'88	X'87	X'88
ZSRR	45,7	39,3	12,0	16,1
Węgry	10,7	9,5	0,3	0,1
Ogólnie kraje socja- listyczne i Układu Warszawskiego	9,9	6,6	0,6	0,6
USA	5,7	6,7	14,0	10,2
Czechosłowacja	6,5	5,5	1,5	1,9
Francja	4,5	4,9	1,1	0,5
Wielka Brytania	1,5	2,5	2,2	0,8
NRD	3,3	2,2	7,1	4,3
RFN	1,5	1,5	47,0	35,4
Włochy	2,3	1,2	0,1	0,0
Bułgaria	1,5	0,9	0,1	0,0
Szwecja	0,9	0,7	0,2	0,0
Chiny	1,1	0,6	0,6	1,1
Japonia	0,7	0,5	0,1	0,0
Rumunia	0,5	0,3	0,0	0,1
Ogólnie kraje kapi- talistyczne i NATO	0,7	0,6	5,3	3,0
Niemcy	0,3	0,1	13,7	15,5
Nasi sąsiedzi	0,7	0,0	1,3	1,5
Nie ma takich	23,3	31,0	8,5	19,6
Trudno powiedzieć	8,1	10,1	9,6	8,3

Widać wyraźnie, że "termometr polityczny" pokazuje zupełnie inne temperatury niż gospodarczy i emocjonalny. Pierwsze miejsce na liście sojuszników niezmiennie zajmuje Związek Radziecki; w czołówce są również Węgry i ogólnie kraje socjalistyczne. Zachód (ani ten bliski, ani ten dalszy) nie stanowi w tym wymiarze większej konkurencji dla wspólnoty socjalistycznej. Wśród państw, których Polska powinna się obawiać, nadal dominują wskazania na RFN i ogólnie Niemcy. Choć nasze poczucie zagrożenia z zewnątrz zmniejsza się (dwukrotnie częściej mówi się, że Polska nie ma wrogów) - rośnie jednak liczba przeświadczonych, iż nie ma również prawdziwych sojuszników.

Zastosowanie identycznej, jak w przypadku termometru emocjonalnego i gospodarczego, metody analizy współwystępowania wskazań na sojuszników i wrogów Polski pozwala pokazać preferencje polityczne badanych (w procentach):

	X'87	X'88
Sojusznicy wśród państw socjalistycznych i kapitalistycznych, brak wskazań na wrogów	3,7	2,5
Sojusznicy wśród państw socjalistycznych, wrogowie wśród kapitalistycznych	42,7	38,1
Sojusznicy wśród państw kapitalistycznych, wrogowie wśród socjalistycznych	4,6	3,7
Wrogowie wśród państw kapitalistycznych, sojuszników brak	14,2	10,3
Wrogowie wśród państw socjalistycznych, sojuszników brak	5,3	7,1
Wrogowie wśród jednych i drugich, sojuszników brak	3,1	5,1
Nie mamy ani wrogów, ani sojuszników	22,0	25,8

Jak wynika z powyższego zestawienia w świadomości społecznej dominuje przekonanie (38%), że sojusznicy to kraje socjalistyczne, potencjalni wrogowie zaś to państwa kapitalistyczne. Odmienne sytuację postrzega jedynie 4% badanych. Znacząca grupa, prawie 26% jest zdania, że Polska nie ma ani sojuszników, ani wrogów.

Istniejącą w społecznej świadomości rozbieżność pomiędzy termometrem politycznym a gospodarczym i emocjonalnym częściowo wyjaśniają wypowiedzi badanych uzasadniające deklaracje sympatii. Sympatię uzasadniano następująco:

- Uzasadnienia ekonomiczno-gospodarcze - 68%,
w tym:
  - standard i poziom życia, dobrobyt, dobre warunki materialne 28,6
  - wysoko rozwinięta i właściwa gospodarka, stabilizacja gospodarcza, system ekonomiczny 25,8
  - szybki rozwój, postęp gospodarczy, przyspieszenie gospodarcze, konsekwencja w reformowaniu gospodarki 8,0
  - wysokie zarobki, można się szybko dorobić, dobra płaca za pracę 4,7
  - brak codziennych kłopotów, dobre zaopatrzenie, pełne półki 3,9
  - możliwość awansu społecznego i realizacja dążeń 2,1
  - polityka socjalna (zasiłki, opieka społeczna) 1,5
  - ogólnie - względy gospodarcze 1,5
- Uzasadnienia polityczne - 25%,
w tym:
  - neutralność kraju, nieangażowanie się w politykę, dążenie do pokoju 9,9
  - system rządu, polityka kraju 6,1
  - zakres swobód i wolności obywatelskich 5,3
  - demokracja, kraj demokratyczny 4,3
  - pierestrojka, reformy, przebudowa systemu politycznego 3,9
  - znaczenie kraju w świecie 2,2
  - ustrój 0,3
- Mentalność i przymioty narodu - 18%,
w tym:
  - stosunek do pracy, gospodarność, pracowitość 9,5
  - serdeczność, życzliwość, gościnność, mili sympatyczni ludzie 7,4
  - inne cechy społeczeństwa 3,3

- Organizacja życia społecznego - 6%,
w tym:
  - spokój, porządek, wysokie poczucie bezpieczeństwa 4,7
  - dbałość o środowisko 1,9

- Uzasadnienia kulturowe, historyczne, geograficzne - 20%,
w tym:
  - walory krajoznawcze, turystyczne, egzotyka kraju 14,1
  - historia, tradycje, kultura, obyczaje 11,7
  - język 0,8
  - dobra kuchnia 0,1

- Związki z Polską - 15%,
w tym:
  - stosunek do Polski i Polaków 4,6
  - pomagają Polsce i Polakom 3,6
  - przyjaźń między naszymi krajami 2,9
  - więzi historyczne, wspólne, podobne losy i doświadczenia 2,8
  - ze względu na osobę Papieża 2,6
  - sojusznicy Polski, pomogli nam w odzyskaniu niepodległości 1,9
  - współpraca i wymiana gospodarcza z Polską 0,9
  - nasi sąsiedzi 0,5

- Inne - 10%,
w tym:
  - względy osobiste, rodzinne (mieszka tam moja rodzina, znajomi) 3,2
  - byłem tam, spędziłem miły urlop, znam z doświadczenia 2,1
  - walki niepodległościowe narodu 1,7
  - wypowiedzi ogólnikowe (ciekawy kraj, lubię ten kraj, podoba mi się tam) 4,5

Wyznacznikiem sympatii jest przede wszystkim sytuacja ekonomiczno-gospodarcza danego państwa. Dobrobyt, standard życia, stabilizacja gospodarcza, brak kłopotów z zakupami itp. decydują o tym, kogo Polak darzy sympatią. System polityczny,

tradycje, historia, kultura, walory krajoznawcze i klimatyczne, nawet związki danego kraju z Polską, choć niewątpliwie mają wpływ na poziom sympatii, stanowią raczej dopełnienie, nie zaś istotę więzi emocjonalnych. Znajduje to swoje odbicie także w preferencjach gospodarczych.

Atrakcyjni partnerzy to przede wszystkim kraje bogate, o stabilnej gospodarce i wysokim standardzie życia. Oba termometry (gospodarczy i emocjonalny) są zbieżne, gdyż ich wyznaczniki są prawie identyczne. Choć tendencja dystansowania się od państw socjalistycznych w obu tych wymiarach jest wyraźnie widoczna (w ciągu roku z 10 do 20 wzrósł odsetek badanych pozytywnie wypowiadających się o krajach kapitalistycznych, negatywnie zaś o socjalistycznych), nie można powiedzieć, że stosunek większości Polaków do krajów socjalistycznych jest negatywny, a do kapitalistycznych pozytywny. Szczegółowe dane na ten temat zawiera poniższe zestawienie (w procentach):

	X ⁸⁷	X ⁸⁸
Wyłącznie pozytywne opinie - zarówno o krajach kapitalistycznych, jak i socjalistycznych	9,9	10,6
Pozytywne o krajach kapitalistycznych, negatywne o socjalistycznych	10,7	21,0
Pozytywne o krajach socjalistycznych, negatywne o kapitalistycznych	5,7	1,5
Pozytywne i negatywne o jednych i drugich	73,7	66,8

Analiza współwystępowania deklaracji na termometrze emocjonalnym i gospodarczym pokazuje, że dominują oceny ambiwalentne; dostrzega się zarówno plusy, jak i minusy po obu stronach. Jedynie 1/5 badanych w obu wymiarach wypowiada się wyłącznie pozytywnie o krajach kapitalistycznych, a negatywnie o socjalistycznych.

Zatem to przede wszystkim sytuacja gospodarcza państw socjalistycznych sprawia, że Polacy coraz częściej emocjonalnie i gospodarczo dystansują się od nich. W sferze polityki nadal powszechnie postrzega się ich jako atrakcyjnych i wypróbowanych sojuszników.